

gospodarske in pravne zgodovine. Gosp. uredniku, ki že leta raziskuje našo zgodovino v 16. in 17. stol., ki je o tem napisal že mnogo spisov trajne vrednosti in ki ima, kakor vemo, še mnogo zanimivega gradiva, bo naša znanost zelo hvaležna, če bo te „raztresene ude“ zbral, enotno uredil in v posebni knjigi izdal. S tem bi dobili lep kos domače, v narodnem duhu pisane zgodovine reformacijske dobe, ki bi nam v marsičem osvetlil splošni položaj Slovencev v 16. in 17. stol. in podal zanimive doneske za genezo našega največjega zgodovinskega socialnega gibanja, kmetijskih vojsk, ki pa bi bil lahko enako ploden za našo znanost kakor za naše slovstvo. — Med malimi izvestji je najbolj zanimiv spis Al. Trstenjaka „Ivanjski kres v ormoški okolici“, ki kaže mikavno zmes starih, krščanskih in modernih nacionalnih elementov. Med književnimi poročili opozarjamo posebno na oceno za Slovence zanimive Gubove knjige „Geschichte der Stadt Cilli“ (Dr. Stegenšek), ki sta jo izmed Slovencev ocenila tudi Ljubša (Gutjahr-Harings „Literarischer Anzeiger“ XXIV, str. 47—48) s posebnim ozirom na staro in „S.“ (?) v božični prilogi „Narodnemu Dnevniku“ 1909 posebno za najnovejšo dobo.

Društvo šteje danes 343 članov, pa bi jih lahko mnogo več. Ustvarilo si je muzej in arhiv, ki sta, dasi v početkih, zelo zanimiva. Društvu, ki — vkljub mnogim, tudi „domačim“ zaprekam — neumorno deluje in lepo napreduje, želimo v bodoče še več uspehov.

J. A. Glonar.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. 13. snopič. Izdala in založila „Slovenska Matica“ v Ljubljani 1909. V. 8^a. str. 81—192.

S tem snopičem je dosegla velika Štrekljeva zbirka številko 7174. Kakor vidimo iz urednikove pripomnje, gradivo še vedno narašča; zato bi bilo želeti, da bi se javnosti izročalo nekoliko hitreje, četudi uvažujemo stališče založnice „Slovenske Matice“, ki iz gmotnih ozirov izdaja v zadnjih letih prav tanke zvezčiče teh pesmi. Ni baš odločilno za nas suho dejstvo, da bi naj imeli pred seboj gradivo zbrano; kajti njega važnost sega preko osebnih interesov v vso našo bodočnost: težko le pričakujemo besed, ki nam jih bo govoril urednik ob sklepu svojega dela; te besede bodo zaključile dobo, ki jo je započel Zoisov krog.

Naš snopič, ki je le iztrgan del V. zvezka, obsega 277 pesmi iz vojaškega življenja naših fantov. Poleg raznih motivov (slovo od matere, od dekllice, od doma, pogum, bridka smrt itd.) je v nje položena zgodovina vojačenja tekom 19. stoletja; vojaku-begunu (hvaležen predmet povestničarjem!) je n. pr. posvečenih sedmero pesmi. Največ zanimanja bo pač zbudila vsakemu otroku znana o „vojaškem bobnu“; zapisana je v 13 varijantah (str. 164—169, štev. 7108—2120). Mi smo te prav slovenske pesmi vajeni v lepem Žirovnikovem kroju; a tu vidimo, kako čudna pota včasih ubira slovenski „narodni pesnik“; v Podmelcu je pesem dobila (štev. 2120) n. pr. tole obliko: „Ta saudaški tambur (!!), ta je velik zun (= zvon), Oj ta ba mene zunuw, Ko jest umerel bom“! — Še več inačic (25) ima ljubka „Ena ptičca je priletela . . .“, ki nam jo je takisto Žirovnik omilil.

Urednikovo akribijo moramo nanovo poudarjati z vso pohvalo. Zato si lahko mislimo, kako so mu neprijetni nekateri tiskovni nedostatki (v dosedanjih sešitkih jih nismo opažali!), ki so mu jih zakrivali — drugi. Dr. Jos. Tomišek.

P. von Radics: Johann Weikhard Freiherr von Valvasor.¹⁾ — Znana je suša, ki je vladala v slovenski književnosti XVII. stoletja. Kako hvaležen je človek

¹⁾ Herausgegeben von der Krainischen Sparkasse. In Kommission bei Ig. v. Kleinmayr & F. Bamberg. Laibach 1910. V. 8°. 350 str. in 15 prilog. — Cena broš. 4 K.

pisatelju, ki je med kupe pustih plev pomešal zrnce, vzeto iz živega življenja našega trpečega ljudstva. Zato pa se počteno oddahnemo, ko pregledujemo velike, z živimi besedami in krepkimi črtami orisane slike naših krajev in naših ljudi, ki nam jih v besedi in podobi predočuje učeni baron Valvasor. Dasi je pisal nemški, vendar ga štejemo med svoje, ker je pisal o našem ljudstvu, ker nam je s tako vneto besedo proslavil skupno domovino. Zato je Valvasorjevo ime po pravici postalo eno izmed najbolj domačih v naših deželah; od njegovih sodobnikov do današnjega dne je skoro slednje pokolenje častilo tega izrednega kulturnega delavca. Nanj so se sklicevali vsi pisatelji, ki so v kateremkoli oziru govorili o preteklosti naše zemlje in njenih stanovalcev; mnogim je bil nedosežen vzornik, drugim radodaren dobrotnik, ki jim je polnil strani njih del. Koliko je pač sestavkov o Valvasorju in njegovem delovanju po šolskih čitankah, po koledarjih, po učenih zbornikih in samostojnih spisov! In vendar nismo imeli do nedavna niti vsestranskega, na kritični podlagi zasnovanega življenjepisa. Potem se smemo seveda tem manj čuditi, da je od Valvasorja zbrano in v njegovih raznih delih nakopičeno raznovrstno gradivo takorekoč še vedno neobdelana ledina.¹⁾ Vzrok tiči v tem, da je žetev prebogata, delavcev malo in moči menda še manj. Tudi je treba v resnici temeljite priprave, kdor se hoče lotiti takega velikana. Že za življenjepis je trebalo vztrajne volje, pridnih študij in dragih potov, predno je bilo zbrano gradivo, ki nam ga je podal v pregledni razdelitvi in zreli ter preišljeni obliki Valvasorjev najboljši biograf P. pl. Radics v svoji novi obširni knjigi. Kako resno je smatral sivolasi pisatelj svojo nalogo, to spoznamo, ako pomislimo, da je Radics že 1866. leta priobčil v listu „Triglav“ Valvasorjev življenjepis ter ga izdal tudi v posebnem odtisku. Ko je 1877. l. oskrbel tiskar Krajec neizpremenjen natisk Valvasorjevega glavnega dela „Die Ehre des Herzogtums Krain“, je opisal Radics življenje in delovanje našega učenega barona ter ga priobčil v začetku I. zvezka, dočim razpravlja na koncu IV. o Valvasorjevem razmerju do kranjskih stanov. Letopis Matice Slovenske za 1877. leto pa je prinesel obširnejši opis izpod peresa istega zgodovinarja z naslovom: „Valvasor z ozirom na Slovanstvo“ (str. 251–323), katera razprava pa ima dovolj jasen pečat priložnostnega dela, da, zdi se mi celo, da je v slovenski besedi marsikaj povedano tako, kakor Radics ni mogel misliti. Devetnajst let pozneje pa je hotel isti marjivi pisatelj spet poživiti spomin na učenega našega rojaka, priobčivši v „Österreichisch-ungarische Revue“ (1896) obširnejši Valvasorjev življenjepis s pregledom o njegovih delih in kratko vsebino „E. d. H. Kr.“, kjer nam obeta novo delo o tem predmetu, češ, da bo tam porabil nove podatke, zlasti po doslej še neznanu Valvasorjevo pismo. To obljubo nam je Radics zdaj s svojo obširno knjigo krasno izpolnil ter zamašil vrzel, ki je neprijetno zijala in nas neprenehoma opominjala naše malomarnosti in nehvaležnosti. Spuščati se v oceno posameznosti in naštetih vse vrline tega dela, bi bilo menda za „Zvonov“ okvir preobširno, to pa moram poudariti, da nam je Radics vseskozi in vsestransko plastično očrtal Valvasorja kot človeka, plemiča, vojaka, učenjaka ter misleca in sicer, kar je glavno, kolikor mogoče zgodovinsko verno, t. j. v duhu njegovega časa. Z ozirom na to pa je pričujoča knjiga še več nego življenjepis v navadnem pomenu besede, ona je v nekem zmislu tudi pregledna, pa dobro zadeta slika tistega časa

¹⁾ Z ozirom na zgodovino je ocenil pisatelja prof. A. Kaspret v obširnejši razpravi v Mittheilungen des Musealvereines für Krain, III. Jg. (1890), str. 3–40: „Valvasor als Historiker“.

sploh. Vrednost in uporabnost dela za vse, ki se pečajo z zgodovinsko preteklostjo našega ljudstva, povečuje tudi okolnost, da prinaša poleg pravih prilog, kakor so Valvasorjevo tu prvič priobčeno pismo in razni testamenti, tudi tako gradivo, ki nam odpira pogled v intimno življenje po gradovih tedanjih časov, kakor so zlasti razni inventarji, posebno pa znameniti ženski in sploh hišni inventar na straneh 42—48. To naglašam zlasti kot estetični kritik ter opozarjam na predloženo delo tudi naše mlade pisatelje, ki čutijo v sebi veselje in moči za zgodovinske predmete. Duh, ki veje iz Radiceve knjige, in tudi bogato zgodovinsko gradivo, ki ga prinaša, bo gotovo lepa opora in podpora njih stvarjajoči domišljiji. — Radics nam je podal, kakor vidimo, zrelo delo trajne znanstvene vrednosti. Seveda nam ta lepa knjiga ne sme postati ovira, da bi ne raziskovali nadalje ogromnega gradiva, ki je nakopičeno v Valvasorjevih delih, marveč nam mora biti izpodbuda in zanesljiv kašipot. To je gotovo tudi pisateljeva želja, kajti on se dobro zaveda in to tudi jasno izpoveda, da zaklad, ki ga hranijo mogočni Valvasorjevi folijanti, še dolgo ne bo dvignjen. Tuintam nas naravnost pozivlje, da naj zastavimo svoje kritično pero. Da se bo slika po takih strokovnih in podrobnih raziskovanjih morda nekaj izpremenila, da se bodo prikazale nekatere strani te tako bogate osebnosti včasih menda v malo drugačni luči, to je gotovo; a to ne bo na škodo ugledu našega učenega rojaka iz 17. stoletja. Jaz n. pr., ki se zlasti zanimam za Valvasorjevo delovanje na polju narodopisja, že danes pogrešam v ocenjeni, vse hvale vredni knjigi marsikatero pojasnilo, ki se nanaša na vprašanja etnografskega značaja, n. pr. kako stališče je zavzemal učeni baron napram preprostemu ljudstvu, kako je to, da je narodopisno gradivo uporabljeno ali recimo — objavljeno v tako neenakem obsegu, da je neke strani ljudskega življenja, n. pr. pesem skoro povsem prezrl itd. Sicer rad priznam, da bi odgovori na taka vprašanja tuptam segli preko okvira knjige, ki ima poglavitni namen, pojasniti v kar največji popolnosti življenje in delovanje učenega barona in neutrudljivega pisatelja Valvasorja.

Dr. Iv. Merhar.

Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 176. (Zagreb, 1909) prinaša konec Kuhačeve razprave o „Osobinah narodne glasbe, osobito hrvatske“. Na podlagi bogate statistike nam kaže v njej veljavo raznih figur (anafore, epifore, vmetka, aliteracije, asonance itd.) v tekstu in melodijah jugoslovanskih narodnih popevk in se pri tem stalno ozira tudi na italijanske, nemške in madžarske pesmi. Če bo ta študija proslulega hrvatskega glasbenika zanimala pred vsem estetičarje in skladatelje, pa bo kulturne zgodovinarje v širšem pomenu besede zanimala gladko pisana študija že pokojnega Iv. Tkalčiča „O staroj zagrebačkoj trgovini“. Odkar se je v zgodovini začel imenovati Zagreb, so se omenjale v njem štiri narodnosti: hrvatska, nemška, italijanska in ogrska. Trgovci in obrtniki so se od početka družili po narodnosti v zadruga ali „bratovščine“: *confraternitas sclavonicalis*, „kalendinum Latinorum“, „kalendinum Theutonicorum“ — ogrska zadruga se ne imenuje; to je pač znamenje, da je „ogrske narodnosti“ bilo le malo. Polagoma pa so namesto narodnostnih zadrug stopale strokovne, n. pr. „črevljarska ali šošarska“, ki je bila po večjem delu nemška. Od začetka so bile te „bratovščine“ pod direktnim nadzorstvom mestne oblasti, pozneje pa so se obrtniške zadruga osamosvojile in, družec se v „cehe“, stopile pod pokroviteljstvo krone (sredi 15. veka, kralj Matjaž!). Ti „plemeniti cehi“ so imeli svoja pravila; zagrebški so l. 1521. sprejeli pravila „križevačkih“ ključavničarjev, kovačev itd. („Križevački statuti“?), ki so bila najpopolnejša. — Kako se je n. pr. v 14. veku iskala pravica, kaže čudni običaj, da se je na tujih semnjiščih zaplenjevala trgovcem roba za dolg katerega njih